

Schwertner Nikolett Beatrix

A ZENEMŰVEK SZERZŐI JOGI SZABÁLYOZÁSA EGY ZENESZERZŐ SZEMSZÖGÉBŐL

A tanulmány az azonos címet viselő szakdolgozatom alapján készült, amelyet a Magyar Szerzői Jogi Fórum Egyesület által Apáthy István-díjra kiírt pályázatra nyújtottam be. A II. helyezésnek köszönhetően kaptam a felkérést az Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle szerkesztőségétől a tanulmány elkészítésére, amelynek örömmel tettem eleget. A tanulmány összefoglalja a szakdolgozat megállapításait, rövidítve idézi fel a főbb tartalmi egységeket, valamint az új Ptk. hatálybalépésére, továbbá az időközben módosult jogszabályok változására tekintettel pontosításokat és kiegészítéseket vonultat fel. A pályanyertes szakdolgozat teljes terjedelmében elérhető az egyesület honlapján.

A témaválasztás alapjául az a felismerés szolgált, hogy a zeneszerzők, közülük főként a pályakezdő fiatalok nehezen igazodnak el a rájuk és az alkotásaikra vonatkozó szabályok között, ugyanis nincsenek kellőképpen ismeretében annak a szabályrendszernek, ami az általuk létrehozott alkotásra és végzett tevékenységükre vonatkozik, tekintve, hogy művészi beállítottságú emberek, akiknek idejük és szellemi életük meghatározó részét a szerzői tevékenység tölti ki. A fentiek alapján részben a téma a feldolgozatlansága, részben pedig a szerzőkért és műveikért való személyes felelősségérzet hatására döntöttem amellett, hogy a zeneszerzők részére tanácsokat, javaslatokat megfogalmazva mutatom be műveiknek az „életútját”.

1. EGYÉNISÉG ÉS EREDETISÉG

A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Szt.) 1. § (3) bekezdése rögzíti, hogy az alkotást a szerző szellemi tevékenységéből fakadó *egyéni-eredeti jellege* alapján illeti meg a védelem, melynek értelmében a szerző egyéniségének kifejeződése által válik oltalomra érdemessé a szerzeménye. Az eredetiség szempontjából az újdonság megléte a feltétel, melyet akkor képvisel a zenemű, ha az nemcsak más alkotók műveihez, hanem a szerző sajátjaihoz képest is szubjektíven új tartalommal, mondanivalóval rendelkezik.¹ A bekezdés második fordulata garanciális szabályt fogalmaz meg, amely biztosítja minden zeneműnek minősülő alkotás szerzői jogi védelmét függetlenül az alkotás színvonalát érintő mennyiségi, minőségi és esztétikai jellemzőitől.

Azért kell a zeneszerzőknek kiemelten törekedniük az egyéniség és az eredetiség minél fokozottabb megjelenítésére a művekben, mert e két sajátosság biztosítja szerzeményeik számára a jogi védelmet. A két tulajdonság nélkülözhetetlenségét támasztja alá az SZJSZT

¹ *Lontai Endre, Faludi Gábor, Gyertyánfy Péter, Vékás Gusztáv: Magyar Polgári Jog. Szerzői jog és iparjogvédelem. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2012, p. 42.*

azon véleménye, mely kimondja, hogy a szerzői jogi védelemnek a mű „egyéni, eredeti jellegén kívül más feltétele nincs és nem is lehet”.² A jog oldaláról ezen kritériumok meglétét állítjuk fel követelményként a zeneszerző alkotásával szemben, melyeket az oltalomra érdemesség vizsgálatakor bináris kódként is alkalmazhatunk aképpen, hogy azok a szerzeményben fellelhető-e, ezáltal a mű védelemre jogosult-e, vagy nem lelhető fel, s a művet nem illeti meg az oltalom.

Annak érdekében, hogy egyértelműen eldönthető legyen a szerzemény egyéni-eredeti jellegének megléte, a zeneszerzőnek tanácsos figyelmet fordítania a dal szerkesztésére, ki-munkálására is, továbbá szem előtt kell tartania, hogy a szerzői jogi védelemnek sem ötlet, sem más elv vagy elgondolás nem lehet tárgya.³ A zeneművek esetében ötletnek minősülnek a hangok, az azokból épülő akkordmenetek és a ritmusok, melyek önmagukban nem esnek védelem alá, ezért azokat a zeneszerző szabadon kombinálhatja. Az ezekből keletkező, formát öltő zenei kifejeződések egyedisége azonban már megalapozza a zenemű(részlet) védelemre érdemességét. Ez a szabály azért különösen érdekes a zeneművek körében, mert a zeneszerzés kezdeti fázisában a szerző gyakran a dallamot, a ritmust, akár a megszólaló hangszereket is kialakítja belső hallással. Attól fogva, amikor ezt az egyedi zenei gondolatot, „gondolatszövedéket” írásban vagy technikai eszközzel rögzíti, felismerhetővé teszi, akkor válik a dalrészlet védelem tárgyává. Ez igazolja azt, hogy egy „formába öntött gondolat” is részesül szerzői jogi oltalomban.⁴

2. A SZERZŐI JOGVISZONY ALANYAI

A szerzői jogviszony jellegét tekintve abszolút szerkezetű, a jogosulti pozícióban kizárólagosan a szerző állhat, míg a kötelezett a jogosulton kívül bárki lehet.⁵ A zeneszerzőt megilleti a művén fennálló szerzői jogok összessége, amellyel az Szjt. keretein belül szabadon rendelkezhet, ugyanakkor a vele szemben levő kötelezetteknek tiszteletben kell tartani a szerző és alkotásának szoros viszonyát.

2.1. A jogosultak köre

A szerzemények felhasználására kötött felhasználási szerződések jogosultjai általános esetben a zeneszerzők, illetve közös mű esetén a szerzőtársak, valamint halálukat követően jogutódjaik. A jogosultak körébe tartozik továbbá az Artisjus, valamint a művészeti ügynökségek.⁶ Térjünk ki arra, hogy ki lehet egy dal szerzője, s milyen pozíciót tölt be a szerzői jog rendszerében.

² A cím szerzői jog védelme – SZJSZT-11/2011.

³ Szjt. 1. § (6).

⁴ *Lontai, Faludi, Gyertyánfy, Vékás*: i. m. (1), p. 43.

⁵ *Lontai, Faludi, Gyertyánfy, Vékás*: i. m. (1), p. 61.

⁶ *Dr. Faludi Gábor*: Felhasználási szerződések. KJK-Kerszöv, Budapest, 1999, p. 72–73.

2.1.1. A zeneszerző státusza

Az Sztj. szerint szerzőnek tekintjük azt, aki a zeneművet megalkotta, ezáltal illeti meg őt a szerző státusza, valamint az abból fakadó szerzői jog.⁷ Nem szükséges, hogy a zeneművet annak kezdetétől a végéig egy szerző hozza létre; szerzőnek tekintjük mindazokat, akik az alkotás folyamatában akár szakaszosan is, de *alkotó módon részt vesznek*. A mű befejezettsége ez esetben sem befolyásolja a szerző státuszát, hiszen a már elkülöníthető dalrészlet vonatkozásában az adott szerző jegyzi a művet.

Az Sztj. kifejezetten nem mondja ki, de alapelveként tartjuk nyilván, hogy a szerzői jog kizárólag természetes személyt illethet meg, mert a mű alapfeltételül állított egyéni-eredeti jelleget kizárólag egy érzelem- és gondolkifejezésre, alkotótevékenységre képes személy tudja biztosítani egy szerzeménynek saját kreativitása és kivitelezőkészsége által. Ezekkel a tulajdonságokkal jogi személy nem bírhat, így például ha egy televíziószervezet megrendelésére készülnek az egyes műsorszámok főcímenéi, szignáljai, akkor sem tekinthető a televíziószervezet a zene szerzőjének.

Felmerülhet a kérdés, hogy vajon egy gép segítségével előállított művet hogyan kell megítélni? A gépek (zeneszerkesztő szoftverek) mint önálló individuummal szintén nem rendelkező apparátusok eszközt jelentenek egy természetes személy kezében, melyek által meg tudja szólaltatni az általa kigondolt dallamokat. Így arra a kérdésre, vajon megilleti-e a szerzői jogi oltalom a gép kreálta zenét, a válasz egyértelműen igen, s ebben az esetben azt a személyt fogjuk a mű szerzőjének tekinteni, „aki a gépbe betáplált programot megalkotta”.⁸ Egy vonatkozó SZJSZT-véleményben az jut kifejeződésre, hogy egy zenei együttes sem tekinthető szerzőnek, legfeljebb annak alkotó, természetes személy tagjai.⁹

2.1.2. A szerzőtársak státusza

Mind a klasszikus zene, mind a könnyűzene területén találkozunk olyan szerzőkkel, akik azzal erősítik saját művük egyéni-eredeti jellegét, hogy egy kézben tartják a szerzemény létrejöttének menetét. Velük ellentétben gyakori az az eset is, amikor a zeneszerzőnek nem áll szándékában vagy nincs képessége a zenéjéhez szöveget alkotni, ezért annak megírását inkább a zeneszövegíróra bízta. Egy zeneművet is alkothatnak többen, így elképzelhető, hogy a szövegíróval együtt akár hárman is szerzői lesznek egy műnek. Függetlenül attól, hogy két vagy több szerző dolgozik együtt zenei vagy irodalmi minőségben, az általuk létrehozott alkotást *közös műnek* fogjuk tekinteni.

Ezt a munka- és feladatmegosztást a zeneművek esetében két nagy részre bonthatjuk: a zeneműre és a zeneszövegre. Példaként tekintsük azt az esetet, amikor egy zeneszerző által

⁷ Sztj. 4. § (1).

⁸ *Lontai, Faludi, Gyertyánfy, Vékás*: i. m. (1), p. 56.

⁹ Idézés zenei műből – SZJSZT-33/2004.

létrehozott zenét mint önálló művet összekapcsolunk egy szövegíró dalszövegével, azaz egy másik egyéni művel. E két önállóan felhasználható mű összekapcsolásával jön létre a közös művek egyik szabályozási csoportja. Ezen belül akkor beszélünk összekapcsolt művekből álló közös műről, ha a műrészek alkotása egymásra tekintettel történt. A másik csoportba tartozó zeneművek részei legtöbbször azért nem használhatók fel önállóan, mert valamenyny alkotója zeneszerzői minőségben és többnyire egyenlő súllyal vesz részt ugyanazon mű részeinek megalkotásában, ezáltal a végleges szerzemény létrejöttét az elejétől a végéig végigkíséri kreatív munkájával. S mivel a dal minden részét egymás tevékenységének ismeretében alkották meg, így nem lehet megosztani a művet, tehát mindannyian szerzőkként, szerzőtársként lesznek nyilvántartva.

A közös művek tárgyalásának két szempontból is kiemelt jelentősége van. Egyrésztől a szerzői jogok gyakorlása tekintetében, mely lényegi eltérést mutat az összekapcsolt, önállóan felhasználható és az önállóan fel nem használható közös művek csoportjában. Míg a külön felhasználható művekből/részekből álló közös művek esetében a szerzői jog a szerzőt a saját alkotása tekintetében egyénileg illeti meg, addig a közösen létrehozott, önállóan fel nem használható művek szerzőit mindig együttesen és az eltérő megállapodás hiányában egyenlő arányban illeti meg a szerzői jogok gyakorlása.¹⁰ A névjog gyakorlásában nem mutatkozik különbség, mindkettejük nevét meg kell jelölni a felhasználások során. A felhasználási engedély megadására vonatkozó szabályok megegyeznek; mind az önállóan felhasználható művekből/részekből álló, mind az önállóan fel nem használható részekből álló közös művek felhasználásához valamennyi szerző hozzájárulását meg kell szerezni. A szerzők jogaik megsértése ellen önállóan felléphetnek, hiszen a jogkövetkezmények a többi szerzőtársra is kihatnak. Másrésztől a védelmi idő meghatározásakor az Sztj. 31. § (2) bekezdése irányadó, ennek értelmében az utoljára elhunyt szerzőtárs halálát követő év első napjától kell számítani a védelmi időt, melyről részletesen a későbbiekben szólnunk.

2.1.3. A szerzői jogi jogutód

A szerzői jogok öröklésének szabályait a személyhez fűződő jogok, valamint a vagyoni jogok csoportjainak oldaláról célszerű megközelíteni.

A személyhez fűződő jogok élők között forgalomképtelenek, hiszen a törvény kizárja a jogok átruházását, azok átszállását, valamint kimondja, hogy a zeneszerző még halála esetére sem mondhat le róluk.¹¹ Párhuzamos joggyakorlást azonban lehetővé tesz a szabályozás abban az esetben, ha a szerző a felhasználóval kötött felhasználási szerződésben hozzájárult ahhoz, hogy személyhez fűződő jogainak védelmében a felhasználó maga is fellépjen.¹² Ez tehát nem átruházásnak minősül, csupán a zeneszerző és például a hangfelvétel-kiadó

¹⁰ Sztj. 5. § (1)–(2).

¹¹ Sztj. 9. § (2).

¹² Sztj. 15. §.

együttes névjoggyakorlási lehetőségét kívánja megadni ezzel a szabállyal a jogalkotó. Ellenben a zeneszerző halálával alanyváltozás következik be, ezért a halál bekövetkezte után az léphet fel személyhez fűződő jogainak megsértése miatt, akit a szerző végintézkedésében művészi hagyatékának gondozásával megbízott.¹³ Ez a megbízás biztosíthatja a szerző számára, hogy halála után is olyan gondossággal kezeljék a hagyatékában álló műveket, mint amilyennel azt ő maga még életében tette. Ha ilyen személy nincs megjelölve vagy szükség esetén nem intézkedik, a vagyoni jogok örököse gyakorolja a személyhez fűződő jogokat is. A védelmi idő leteltével a művek közkinccsé válnak, és mindössze a név feltüntetésének joga marad a védelem tárgykörében. A jogutódok a nyilvánosságra hozatal körében is tudják a jogokat gyakorolni, ugyanis nem ritka, hogy a zeneszerző halálát követően a hagyatékából előkerülnek olyan zeneművek, amelyeket nem hozott életében nyilvánosságra. Erre az esetre külön szabályt hozott a jogalkotó, mely szerint a postumus művet úgy kell tekinteni, mintha a szerző azt a nyilvánosságnak szánta volna. Ezt a vélelmet a szerzőnek, illetve a jogutódjának az ellentétes tartalmú nyilatkozata megdönti, ennek következtében nem lehet nyilvánosságra hozni a művet.¹⁴

A vagyoni jogok tekintetében az Szjt. külön kifejezésre juttatja azok örökölhetőségét, és lehetővé teszi, hogy a szerző halála esetére korlátok nélkül rendelkezzen jogairól.¹⁵ Ennek értelmében a vagyoni jogok gyakorlását törvényes öröklés és végintézkedés jogcímén is megszerezhetik az örökösök, kivéve a még életében átruházott jogokat, hiszen azok nem képezik részét a hagyatéknek. Amennyiben a szerző végrendeletében meghatározta a vagyoni jogok gyakorlásának tartalmát, abban az esetben törvényes öröklésre csak akkor kerülhet sor, ha a végintézkedés nem érintette az összes vagyoni jogot. A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: új Ptk.) 7:58. § (1) bekezdése szerint a törvényes öröklés alapján a zeneszerző túlélő házastársát már nem illeti meg a szerzői hagyaték vonatkozásában a haszonélvezeti jog, így a felhasználás engedélyezésének jogára, valamint a felhasználási engedély hasznára is a törvényes öröklés rendje szerinti örökösök válnak jogosulttá. Ez a változás megkönnyítheti a vagyoni jogokkal való rendelkezést, tekintettel arra, hogy a két részjogosítvány érvényesülése függetlenedik a haszonélvezeti jog korlátozásától.

A jogutódok felkutatásának megkönnyítésére az Szjt. 106. § (7) bekezdése előírja az Artisjus számára az ún. jogutód-nyilvántartás vezetését, melynek a védelmi idő alatt álló közös jogkezelésbe eső kisjogos művek képezik a tárgyát. Annak érdekében, hogy az Artisjus időben tudomást szerezzen a szerző haláláról, az Szjt. értesítési kötelezettséget ír elő a közjegyzőknek a hagyatéki eljárás megindulásáról, valamint az örökösök személyéről abban az esetben, ha az örökhagyó hagyatékába szerzői jog tartozik.¹⁶

¹³ Szjt. 14. § (1).

¹⁴ Szjt. 10. § (4).

¹⁵ Szjt. 9. § (4).

¹⁶ Dr. Faludi Gábor: A szerzői és szomszédos jogok közös jogkezelése. In: Közjegyzők Közlönye, 1998/2., 7–8. szám, p. 32.

2.2. A felhasználók mint kötelezettek

A felhasználók állnak a szerzői jogviszonyok kötelezetti pozíciójában, bár ez a státusz bizonyos tekintetben jogosulti jelleget ölt. Például ha a felhasználó rendezvényszervező, a nyilvános előadás megtartására előírt jogdíjfizetéssel jogosulttá válik felhasználni a művet a koncertje keretében, ugyanakkor nem köteles azt meg is tartani. A kötelezettség arra terjed ki, hogy a felhasználási szerződéssel megszerzett engedélynek megfelelően használják fel a művet.

3. A SZERZŐI JOGI VÉDELEM KELETKEZÉSE

3.1. A mű létrejötte

A szerzői jogi oltalom a zeneművek megalkotásával *egyidejűleg és automatikusan* keletkezik. Amint a zeneszerző létrehozza művének akár egy egyéni-eredeti jelleggel bíró részletét (például refrént), azzal párhuzamosan azt a védelem is *ex lege* megilleti.

Napjainkban gyakoriak az olyan alkotások, melyek a siker érdekében ugyanazt az érzetet (sound-alike) keltik a befogadóban, mint a lemintázott dal. Egyes reklámzenék is kifejezetten azzal a kikötéssel jönnek létre, hogy minél jobban hasonlítsanak egy már jól ismert slágerre, mert ezáltal feltehetőleg jobban felkelti a fogyasztók figyelmét a reklám. E példa kapcsán elkülöníthetjük azoknak a műveknek a csoportját, amelyek belső indítatásból (a szerző inspiráltságából), valamint a jövőben megalkotandó művek csoportját, melyek külső indítatásból (megrendelésre) jönnek létre. A zeneművek körében tipikusan a reklám- és filmzenék azok, amelyek megalkotását megrendelik a zeneszerzőktől, de az énekes előadótól kapott felkérések szintűgy elterjedtek. Nehéz helyzetben van egy ilyen megbízás teljesítése esetén a zeneszerző, mert egyrészt meg kell felelnie a megrendelő elvárásainak az alkotás során, ugyanakkor a kívánt hasonlóság ellenére mégis egyedít kell alkotnia.

3.2. A zeneművek nyilvántartása

Mivel a zeneművek regisztrációja önkéntesen választható a szerzők számára, nézzük meg, milyen előnyökkel jár. Ha egy mű szerzőségi vitában válik érintetté, akkor a szerzőségi védelmet az önkéntes műnyilvántartás alapján kiadott *igazolással* lehet alátámasztani. Az Sztj. a 94/B. § rendelkezésében állítja fel azt a négyfokú vélelmi rendszert, amelynek alapján a nyilvántartás segítségével meghatározható a szerzemény szerzőjének személye jogvita esetén.

Az ellenkező bizonyításáig elsődlegesen azt a személyt tekintjük a mű szerzőjének, akinek a neve fel lett tüntetve a darab partitúráján vagy a hanghordozó csomagolásán. Másodlagos vélelemként a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala által vezetett önkéntes nyilvántartásába

bejegyzett művön keletkezett szerzői jogok azt illetik meg, aki a bejegyzést közokirattal igazolja.

Amennyiben ez sem alkalmazható, akkor az ellenkező bizonyításáig harmadlagos vélelemként azt tekintjük szerzőnek, aki az Artisjus által vezetett műnyilvántartás alapján kiállított teljes bizonyító erejű magánokirattal igazolja a szerzői minőségét. Azonban előfordulhat olyan szituáció, amikor a harmadlagos vélelem sem alkalmazható a szerző személyének megállapításra, ekkor azt fogja szerzőnek minősíteni a bíróság, aki a kérdéses dalt először nyilvánosságra hozta. A következőkben nézzük meg az SZTNH, valamint az Artisjus által vezetett nyilvántartás fő vonásait.

3.2.1. Önkéntes műnyilvántartás a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalánál

A hivatal az Szjt. 112. § (5) a) pontjának felhatalmazása, valamint a 112. § (4a) a) pontja alapján végzi nyilvántartási tevékenységét, melyet az önkéntes műnyilvántartás részletes szabályairól szóló 26/2010. (XII. 28.) KIM rendelet szerint lát el. A jogszabályban meghatározott tartalommal rendelkező kérelem benyújtását követően szerzőségi tanúsítványt állít ki közokirati formában, ezzel az érintett szerzemény a kérelmező szellemi tulajdonaként lesz nyilvántartva. Az ellenkező bizonyításáig őt illeti a zeneműhöz kapcsolódó szerzői jogok összessége tekintettel arra, hogy a műpéldány a bejelentés kezdeményezésekor az igénylő birtokában volt.

3.2.2. Műjegyzék az Artisjusznál

A közös jogkezelő szerv két nyilvántartást is vezet a művek szerzőjének rögzítésére, egyfelől az önkéntes műjegyzéket, másfelől a műbejelentéshez kapcsolódó adatbázist. Az önkéntes műjegyzékre vonatkozó eljárási szabályok lényegében megegyeznek az SZTNH által nyújtott szolgáltatással, azzal az eltéréssel, hogy teljes bizonyító erejű magánokiratban ad igazolást a szerzőnek arról, hogy a sajátjaként megnevezett mű, annak nyilvántartásba vételekor, meghatározott tartalommal létezett.¹⁷ Az Artisjus két nyilvántartása közötti különbség abban rejlik, hogy míg a vélelmet nem keletkeztető önkéntes műjegyzékbe a zeneműveken túl más alkotást is lehet regisztrálni, addig a műbejelentés adatbázisának kizárólag zeneművek lehetnek a tárgyai, továbbá a bejelentés szerzői vélelmet hoz létre a közös jogkezelés adatbázisában nyilvántartott adatokon.

A zeneszerző saját szerzői státuszának rögzítésén túl azért veszi igénybe a *műbejelentést* mint szolgáltatást, mert a közös jogkezelő szerven keresztül csak akkor jut hozzá az őt megillető jogdíjhoz és díjigényhez a művei felhasználása után, ha azokat nyilvántartásba veteti. Erre kétféleképpen nyílik lehetősége, szerzői megbízás keretében vagy anélkül. Több érv is

¹⁷ [http://artisjus.hu/egyeb_tevekenyseg/onkentes_mujegyzek/?main_menu\[main_menu\]\[item\]=57](http://artisjus.hu/egyeb_tevekenyseg/onkentes_mujegyzek/?main_menu[main_menu][item]=57).

szól amellet, hogy a szerzők megbízást adjanak az Artisjusnak, például a megbízók ingyenesen jelenthetik be műveiket az egyesülethez, szemben azokkal, akik nem adtak megbízást a közös jogkezelésre. Az Artisjus 2012. december elején vezette be a személyes ügyintézés felváltó online műbejelentő rendszerét, mely a tagsággal rendelkező zeneszerzők számára érhető el a Szerzői Információs Rendszeren keresztül, ahol a zeneműre vonatkozó adatokon túl a műpéldányokat (kottákat vagy hangfelvételeket) is a rendszerbe kell feltölteni.

A fent bemutatott nyilvántartások funkciói akkor fejtik ki joghatásukat (a szerzőség igazolását peres eljárásban vagy peren kívül), ha a regisztrációt a művek nyilvánosságra hozatala előtt teszik meg a szerzők. Ugyanis előfordulhat, hogy a szerző által lekottázatlan vagy hanghordozón rögzítetlen, ezáltal bejelentetlen művet nyilvános előadás keretében hoznak nyilvánosságra a közönség előtt, melyet később valaki már rögzített formában nyilvántartásba vetet. Ezt a bizonyítási nehézséget magával vonó esetet elkerülendő ajánlott, hogy a szerző haladéktalanul jelentse be regisztráció végett a befejezett művét.

3.3. A zeneművek védelmi ideje

A védelmi idő a szerzői jogi szabályozásnak az egyik alappilléret képezi. A felhasználó oldaláról a védelmi időn belüli felhasználás engedélykéréshez és díjfizetéshez kötött, míg a szerző és jogutódjai viszonylatából ugyanezen időtartam alatt a jogérvényesítés lehetősége áll fenn. Az Szt. értelmében a szerzői jogok a szerző életében és a halálát követő év január első napjától számított 70 évben részesülnek védelemben.¹⁸ További védelmiidő-számítási módszert is előír a törvény, mely szerint amennyiben egy zenei közös mű a védelem tárgya, akkor a védelmi időt az utoljára elhunyt szerzőtárs halálát követő év első napjától kell számítani. Árva művek esetében – ahogy azt az Szt. 94/B. § (4) bekezdésében foglalt szerzőség negyedik védelmi pontjaként láttuk – a nyilvánosságra hozatal fogja meghatározni a mű további sorsát. Az Szt. 31. § (3) bekezdésének második fordulata szerint ha az addig ismeretlen szerző a mű nyilvánosságra hozatalától számított 70 éven belül jelentkezik, akkor a védelmi idő számítása kitolódik, az a halál időpontjától fog kezdődni. Az időszámítás logikai rendje azzal a szabállyal válik teljessé, hogy ha sem a szerző, sem a szerzőtárs személye nem állapítható meg, valamint a művet a létrehozását követő év első napjától számított hetven éven belül nem hozzák nyilvánosságra, akkor a szerzemény nem részesülhet védelemben.¹⁹ A szerző személyhez fűződő jogai (a névjog kivételével) és vagyoni jogai a védelmi idő elteltével megszűnnek, s közkinccsé válásukat követően a zeneművek nem részesülnek jogi oltalomban.

¹⁸ Szt. 31. § (1)–(2).

¹⁹ Szt. 31. § (7).

4. A SZERZŐ JOGOSULTSÁGAIRÓL ÁLTALÁBAN

A zeneszerzőt megillető szerzői jogok a személyhez fűződő jogok, valamint a vagyoni jogok egységéből tevődnek össze, mely jogosultságok – mint azt az előzőekben már láttuk – a mű létrejöttétől illetik meg az alkotót. Vizsgáljuk meg ezen jogoknak a tartalmát a zeneművek sajátosságait előtérbe helyezve.

4.1. A szerző személyhez fűződő jogai

A személyhez fűződő jogok kifejezés magában foglalja annak a megnyilvánulását, hogy a szerző és műve között személyes, közvetlen kapcsolat áll fenn. Mivel a szerző az alkotás folyamatában egyéniségének ad hangot, ezáltal egyéni-eredeti jelleget öltött a zenemű. Ezzel egyidejűleg keletkeztek a művön azok a jogok, amelyek kifejezetten a szerző személyéhez kapcsolják az alkotását, tekintve hogy „az alkotó erkölcsi elismerését szolgálják”.²⁰

Az Szjt. szabályozási rendjében haladva az első jogosultság a *mű nyilvánosságra hozatalának joga*.²¹ Ehhez fűződik a szerzőnek talán a legnagyobb érdeke, hiszen az újonnan elkészült alkotás mások számára jognyilatkozattal, illetve utaló magatartással történő megismerhetővé tétele meghatározó a felhasználás és az ahhoz kapcsolódó bevétel szempontjából, ugyanis ezek határozzák meg a dal további „életét”. Fontos megjegyezniük a szerzőknek, hogy ha még nem készült el a művük, az még javításokra és az egyéni-eredeti jelleg kiforrására vár, de valaki az érintett művet a zeneszerző engedélye nélkül nyilvánosságra hozza, akkor vagyoni sérelem bekövetkezte esetén az új Ptk. 2:51. §, vagyoni sérelem nélkül a 2:52. § alapján léphetnek fel a jogsértő ellen. Ha viszont valaki úgy hozza nyilvánosságra a művet, hogy az már elkészült, azonban a szerző még nem akarja megismertetni a közönséggel, abban az esetben a már védendő szerzői műre az Szjt. szankcióinak alkalmazását kérheti a bíróságtól.

Ehhez szorosan kapcsolódik a mű nyilvánosságra hozatalára adott engedély *visszavonásához való jog*, mely a szerzemény felhasználhatóságára nézve ellenkező joghatást vált ki. A zeneszerző például akkor élhet ezzel a jogával, ha művészi fejlődésének újabb szakaszában úgy véli, hogy „a mű már nem reprezentálja alkotói sajátosságait”, az már nem jellemzi őt többé.²² A kizárólag írásban érvényes visszavonásnak és az azt kísérő, felhasználási szerződést abszolút hatályú felmondó nyilatkozat megtételének szigorú feltétele van: olyan alapos okra lehet hivatkozni, amely a nyilvánosságra hozatalakor még nem képezte akadályát annak, hogy a szerző saját személyiségének kifejeződéséként tekintse a művet, hiszen minden folyamatban levő felhasználásra kihat, így elméletileg még a szabad felhasználást

²⁰ Dr. Grad-Gyenge Anikó (szerk): Kézikönyv a szerzői jog érvényesítéséhez. ProArt Szövetség a Szerzői Jogokért, 2012, I. fejezet, p. 42.

²¹ Szjt. 10–11. §.

²² Lontai, Faludi, Gyertyánfy, Vékás: i. m. (1), p. 65.

(pl. idézés) is megtiltja. E nyilatkozat megtétele jelentős kárt okozhat például azoknak az előadóművészeknek, akik énekes és hangszeres teljesítményükkel működtek közre a dal felvételekor, mert a nyilvánosságra hozatalhoz adott engedély visszavonásával és a mű további felhasználásának megtiltásával az adott művet nem adhatják többé elő. Azt a jogkövetkezményt is figyelembe kell vennie a szerzőnek a visszavonás előtt, hogy a visszavonó nyilatkozat megtételének időpontjáig felmerült minden kárt köteles megtéríteni a felhasználóknak. A fentiek tükrében akkor „éri meg” a zeneszerzőnek visszavonni a nyilvánosságra hozatalra adott engedélyt, ha például a régebben alkotott művet azért nem használják fel, mert az már nem egyeztethető össze azzal a zenei igényességgel, amit a zeneszerző a visszavonó nyilatkozat megtételekor képvisel. Amennyiben az adott dal feltehetőleg épp emiatt nem áll széles körű felhasználás alatt, s akár a szerző jó hírnevére is sérelmes, akkor különösebb kockázat nélkül visszavonhatja művét.

A második személyhez fűződő jogot, a *név feltüntetéséhez való jogot* már az öröklési szabályoknál érintettük. A törvényi megfogalmazásból következik, hogy a zeneszerzőt megilleti például a mű partitúráján vagy a lemez borítóján nevének feltüntetésési joga, amiből kitűnik szerzői minősége.²³ E jog a védelmi idő letelte után is fennmarad.

Néhány szerzőt vonz az a lehetőség, hogy művét – akár az Artisjus által vezetett önkéntes álnévnyilvántartásba való regisztráció előnyeivel élve – felvett néven, művészi álnéven hozza nyilvánosságra, amelyre ugyanúgy irányadóak a fenti szabályok. A szerzőnek ugyanakkor joga van ahhoz is, hogy a kifogásolt művet a továbbiakban nevének feltüntetése nélkül használják fel, azaz ne érvényesítse névjogát.²⁴

A művek *egységének védelmébe*, integritásába való beavatkozásnak két módja ismert. Az egyik a direkt formája, amikor a sérelem közvetlenül érinti az eredeti műpéldányt (például átírják a zenemű kottáját), míg a másik az indirekt, azaz a közvetett módosítás.²⁵ Az utóbbi esetben nem sérül a mű belső integritása, hanem olyan kontextusba helyezik, amely sérelmes a műre és ezáltal a szerzőjére nézve. Ennek szemléltetésére kiválóan alkalmas az „Élem az életem”-ügy, melyben az azonos című szerzemény vált érintetté. A peres eljárás során azt kifogásolta a dalszövegíró, hogy a zeneszerzővel létrehozott közös művüket olyan televíziós műsor főcíméhez használták fel, mely nem egyeztethető össze az alkotók művészi pályája során képviselt gondolatisággal és szellemiséggel. A Legfelsőbb Bíróság ítéletében megállapította, hogy a „felhasználás módja is jelentheti a mű olyan mértékű eltorzítását vagy megcsorbítását, amely a becsület vagy hírnév sérelmét eredményezi”. Ezen túlmenően az ítélet kimondta, hogy a főcím szerkesztői a zeneszöveg elhagyásával közvetlenül is megsértették a mű integritását.²⁶

²³ Szjt. 12. § (1).

²⁴ Szjt. 12. § (3) második fordulat.

²⁵ *Bérczes László, Gyenge Anikó, Lendvai Zsófia: A szerzői jogi jogsértések esetén alkalmazható jogi eszközök – segédanyag a gyakorlat számára.* ASVA, Budapest, 2007, p. 19.

²⁶ Pfv.IV.21.744/2007/6. számú ítélet: Zeneszám felhasználása televíziós show-műsorban – SZJSZT-15/2006.

Bár a jogutódlásnál felhívtuk rá a figyelmet, mégis érdemes megerősíteni, hogy a személyhez fűződő jogok *forgalomképtelenek*, a névjog kivételével kizárólag a szerzőt és csak életében illetik meg. Szorosan kapcsolódnak a szerző személyéhez, ezért azok nem szállhatnak át a törvény erejénél fogva, nem ruházhatók át, valamint a szerző nem mondhat le ezek gyakorlásáról, azonban a párhuzamos joggyakorlás lehetősége nincs kizárva.²⁷

4.2. A szerzőt megillető vagyoni jogok

Az Szt. 16. § (1) bekezdése alapján a szerzők rendelkezési joga kettős, egyfelől kizárólagosan a szerzők jogosultak saját műveiket felhasználni, másfelől kizárólagosan ők engedélyezhetik másnak az egyes felhasználásokat. Az Szt. 17. §-a felsorolja azokat a felhasználási módokat, melyekre a szerző kizárólagos engedélyezési joga kiterjed, azonban a „különösen” megfogalmazás arra utal, hogy ezek a technika adott fejlődési szintjén a legtipikusabb felhasználási módok. Az egyes felhasználási módok közös tulajdonsága, hogy mindegyik a művek érzékelhetővé tételét teszi lehetővé a közönség számára, és ezért a szerzők díjazásra vagy ellenszolgáltatásra válnak jogosulttá. Ezek a felhasználási módok két csoportba oszthatók azáltal, hogy a felhasználás anyagi vagy nem anyagi formában történik. Elsőként a művek *anyagi formában történő felhasználásait* vesszük sorra, melyek során a zeneművek fizikai, megtestesült alakban jutnak el a hallgatósághoz.

Az egyik legjellemzőbb felhasználási mód a szerző által személyesen vagy az engedélye alapján elvégezhető *többszörözés*, amelynek során a műpéldányt (kottát, hangfelvételt) vetik alá a sokszorosítási eljárásnak.²⁸ Többszörözésre a szabad felhasználás szabályai szerint engedélykérés nélkül is nyílik lehetőség, hiszen kivételes szabályként a törvény biztosítja, hogy természetes személy *magáncélra másolatot* készítsen a zeneműről, azonban ez még közvetve sem szolgálhatja az egyén jövedelemszerzését. A magáncélú másolat készítése ugyanakkor nem tekinthető tipikusan a szabad felhasználás esetének, mivel kompenzációként az üres kép- és hanghordozókra végzett másolásért ún. „üreshordozó-jogdíj” iránti igénye áll fent a szerzőnek. Az Szt. külön szabályt tartalmaz a szerzők zeneműveit leképező kottákról, mely szerint 2004-től azokról még magáncélra sem készíthetők másolatok reprográfiai eljárással.²⁹

A szerzőnek kizárólagos joga van szerzeményeinek és azok kottáinak *terjesztésére* is, melynek keretében a műpéldány többszörözött másolatai válnak a nyilvánosság számára hozzáférhetővé.³⁰ A zeneművek terjesztése megvalósulhat kereskedelmi forgalomban tulajdonátruházással, bérbeadással, nyilvános haszonkölcsönbe adással, valamint importálással. Az első részjogosítványhoz kapcsolódik a jogkimerülés intézménye, amelyről akkor

²⁷ Szt. 9. § (2).

²⁸ Szt. 18. § (1).

²⁹ Szt. 35. § (1).

³⁰ Szt. 23. § (1).

beszélhetünk, ha egy európai gazdasági térségbeli államban a zeneszerző engedélyezi új művének, műpéldányának tulajdonátruházással történő forgalomba hozatalát. Az engedéllyel lehetségessé válik a zenemű első forgalomba hozatala, de ezzel egyidejűleg a terjesztési jog tulajdonátruházása mint részjogosultság kimerül az adott államban, s ezt a jogosultságot a szerző nem gyakorolhatja többé. A zenemű további forgalmazásáért, például a bakelitlemezek, MC-k, CD-k vagy kották antikváriumban történő értékesítéséért már nem követelhető jogdíj.

A *nem anyagi formában megjelenő* zenefelhasználás jellemzője, hogy az nem jelenik meg testi, fizikai formában. Ezek körében a legjelentősebb felhasználási mód kétségtelenül a zeneművek *nyilvános előadása*, mely történhet egyrészt élő előadással, másrészt a mű technikai eszköz igénybevételével történő érzékelhetővé tételével. Szem előtt kell tartania a szerzőnek, hogy művei előadása kizárólag akkor minősülhet nyilvánosnak, ezáltal akkor részesülhet jogdíjban, ha a rendezvényt olyan helyen tartják meg, ahol a felhasználó családján, hozzátartozóin kívül másoknak is lehetősége adódik élvezni a koncertet.³¹

A szerző darabjainak televíziós vagy rádiós sugárással történő *nyilvánosságához közvetítésére is kizárólagos engedélyezési jogosultsággal* rendelkezik, mely által a távollevő közönség számára földfelszíni vezetékes vagy műholdas átvitelrel érzékelhetővé válnak a hangok, valamint például mozgóképek esetén a hangok és a képek egysége.³² Ugyanakkor ebbe a körbe tartozik a dalok lehívásra hozzáférhetővé tétele, aminek a specialitása abban rejlik, hogy a nyilvánosság tagjai egyénileg, online felületről választhatják meg, melyik dalhoz kívánnak éppen hozzáférni.

Az Sztj. a 28. §-ban fogalmazza meg a sugárzott műnek az eredetihez képest más közvetítő közbeiktatásával a *nyilvánosságához történő továbbközvetítését*, mely leegyszerűsítve „másodlagos nyilvánosságához közvetítést” jelent.³³ Olyan zeneművet érint ez a felhasználás, amit egy műsorszolgáltató sugároz a műsorszámában, s ezt a tartalmat (például dalfesztivált vagy az olimpiai megnyitó műsort) egy másik szervezet továbbközvetíti a nyilvánossághoz, méghozzá az eredeti műsorról egyidejűleg és csonkítatlan, változatlan formában.

A legtöbb kérdést felvető speciális felhasználási mód az *átdolgozás*. Az Sztj. 29. §-ában meghatározza az átdolgozás fogalmát, ami szerint átdolgozás a szerzemény minden olyan megváltoztatása, amelynek eredménye egy – az eredetiből származó – új mű létrejötte. Azért vet fel sok kérdést, mert az átdolgozás megítélése nem kizárólag objektív alapokon nyugszik. Az egyediség és eredetiség kritériumának meglétét, valamint a mű integritásának sértetlenségét nem könnyű megállapítani, ehhez a bírói döntéshozatal során esetenként szükségesek az SZJSZT szakvéleményei is.

Ahogy a személyhez fűződő jogok tárgyalása után, úgy itt kiemelten szükséges kitérni a vagyoni jogok *forgalomképességére*. Főszabály szerint a vagyoni jogok sem ruházhatók át,

³¹ Sztj. 24. § (1)–(3).

³² Sztj. 26. § (1).

³³ Lontai, Faludi, Gyertyánfy, Vékás: i. m. (1), p. 81.

másként sem szállhatnak át, továbbá lemondani sem lehet róluk.³⁴ Azonban a törvény ez alól kivételeket tesz; egyes műfajtak esetében lehetővé válik a jogok átruházása és átszállása.³⁵ A felsorolásból kitűnik, hogy a zeneművek vagyoni jogai abban az esetben ruházhatók át a felhasználóra, ha azokat – a filmalkotás kivételével – reklámokhoz, szoftverekhez vagy adatbázishoz történő felhasználás céljából készítették el, illetve akkor szállhatnak át, ha munkaviszony keretében alkották meg a művet. Szükséges azt hangsúlyozni, hogy a zeneműhöz kapcsolódó vagyoni jog átruházása esetén a felhasználó a felhasználási engedéllyen túl magát az engedélyezés jogát is megszerzi, ezáltal a jog kikerül a szerző fennhatósága alól. A vagyoni jogok átruházása, valamint felhasználási engedély adása az alábbiakban ismertetett felhasználási szerződés megkötésével lehetséges.

5. A ZENEMŰVEK FELHASZNÁLÁSI SZERZŐDÉSEI

A zeneművek felhasználása jelentős állomás az „életükben”, hiszen a művek ezáltal kelnek önálló életre. A szerzemények komplex, alkotásokat átívelő felhasználhatóságából következik, hogy a zeneszerzőknek számos esetben kellene egy adott művük felhasználásakor engedélyezési jogukat gyakorolniuk, ami az egyes felhasználási módok gyakorisága és ezáltal követhetlensége miatt jelentős nehézséggel járna. E teher enyhítése végett az Sztj. sajátos jogkezelési rendszert állít fel. Az egyes felhasználási módok vonatkozásában kivételt tesz a szerző kizárólagos joggyakorlásának főszabálya alól, s azokra kötelezően írja elő az Artisjus engedélyezését. Így az egyedileg nem gyakorolható vagyoni jogok (kisjogok) a *kötelező közös jogkezelés* előírásával kikerülnek a szerző kizárólagos engedélyezéséből. Ezek alól kivételt képeznek a törvény által meghatározott vagyoni jogok, melyek ugyan az Artisjus jogkezelési körébe tartoznak, viszont esetükben a zeneszerző gyakorolhatja kilépési jogát. A második szintet azon jogoknak a csoportja jelenti, amiket az Artisjus tagjai *önkéntes megállapodásuk* keretében bíznak a közös jogkezelő szerv joggyakorlására, még tovább szűkítve a saját személyes engedélyeztetési körükbe tartozó felhasználások lehetőségét. A vagyoni jogok harmadik csoportját, amelyek a megbízási szerződés körén kívül esnek, s továbbra is a szerző rendelkezése alatt állnak, az Sztj.-ben meghatározott esetekben és feltételekkel *átruházhatja*, illetve e körben önállóan adhat felhasználási engedélyt. A felhasználási módok engedélyezésének következő logikai lépcsőjeként és egyben további kivételként azokat a vagyoni jogokat helyezhetjük egy csoportba, amelyekre a szerző *felhasználási engedélyt biztosíthat, de nem adhatja a közös jogkezelés joggyakorlásába*. Ezt a csoportot a színpadra szánt zeneműveken fennálló nagyjogok alkotják, melyek felhasználását a szerző egyedileg engedélyezi a felhasználóknak. Kivételesen a szabad felhasználási esetekben a szerző helyett a *törvény ad engedélyt a felhasználásra*, ezekre szerződéskötés nélkül szerezhető felhasználási jog, és hozzájuk a közös jogkezelőnek megfizetendő díjigény kapcsolódik.

³⁴ Sztj. 9. § (3).

³⁵ Sztj. 9. § (6).

A jogkezelés rendszerezése után folytassuk a zeneművek felhasználására vonatkozó szabályozás ismertetését aszerint, hogy a felhasználás engedélyezésének jogát személyesen gyakorolja-e a zeneszerző, vagy a közös jogkezelő szerv jogosítja az egyes felhasználásokat.

5.1. A zeneszerző által kötött egyedi felhasználási szerződések

A zeneszerző akkor jogosult felhasználási szerződést kötni a felhasználóval, ha az adott művön fennálló vagyoni joga nem tartozik a közös jogkezelés körébe. A szerződés tárgyát a nagyjogos szerzemények csoportjába eső művek képezik, melyek a *nagyjogos felhasználási módok, valamint a nagyjogos művek szerinti* alcsoportosítást teszik lehetővé.

*Nagyjogos felhasználási mód*nak tekintjük a zeneművek első érzékelhetővé tételét biztosító felhasználásokat, melyek keretében a mű először válik megismerhetővé a nyilvánosság, a közönség számára. Ebből következően a szerzőtől vagy ügynökségtől kell közvetlenül engedélyt kérni például a zenemű *ősbemutatóira*. Ezek engedélyezésével egyidejűleg gyakorolja a szerző a mű nyilvánosságra hozatalához való személyhez fűződő jogát, ezért a felhasználási engedély megszerzése ilyen esetekben különösen nagy jelentőséggel bír. A *nagyjogos művek* azok a színpadra szánt nagydrámai zeneművek, jeleneteik, illetve zenei keretszövegeik (például az operák, operettek, balettek vagy musicalek), melyek felhasználására a szerző engedélyt kell kérni. Megjegyzendő, hogy nemcsak a színházi felhasználás során jogosult a zeneszerző szerződést kötni, hanem abban az esetben is, ha rádió műsorszámában sugározzák vagy hangfelvételen adják ki a zeneműveket.

Külön ki kell emelnünk azokat a felhasználási módokat, melyekre az Szjt. kivételt tesz a vagyoni jogok forgalomképtelenségének főszabálya alól, és lehetővé teszi a vagyoni jogok *átruházását*. Azon zeneművek vagyoni jogai ruházhatók át egy felhasználóra, melyeket reklámozás céljára szereztek vagy munkaviszony keretében alkottak meg. Az ezekre a célokra létrehozott zeneművek, szignálok a felhasználás során olyan termékek részévé válnak, melyek jelentős gazdasági és versenypotenciállal rendelkeznek a megrendelő vonatkozásában. Ezért a felhasználónak az az érdeke, hogy a reklámozott terméket olyan zenével azonosítsák a vásárlók, ami a lehető legrövidebb időn belül azonosíthatóvá teszi számukra a gyártó termékét. Ebből kifolyólag az is érdekében áll, hogy az adott zenemű ne legyen más felhasználás tárgya, ne jelenthessen konkurenciát ugyanazon mű egy másik termék reklámjánál. Ezért a szerzővel kötött felhasználási szerződésben kiköthetik a felek a mű vagyoni jogainak átruházását meghatározott jogdíjfizetés ellenében, ezáltal a dal további engedélyezésének jogával már nem a szerző, hanem a felhasználó jogosult rendelkezni. A filmalkotások létrehozására kötött megfilmesítési szerződésre vonatkozó szabály kivételként határoz a zeneművekről, mely szerint azok szerzői nem ruházhatják át a filmalkotás előállítójára a művön fennálló vagyoni jogokat. Kezelésük egy már nyilvánosságra hozott kisjogos mű esetében az

Artisjushoz tartozik, de mivel a zenemű egy filmalkotás részévé válik, új mű jön létre, így a szerző engedélyét kell kérni az *átdolgozás*nak minősülő felhasználáshoz.³⁶

A zeneszerző által kötött egyedi felhasználási szerződésekre elsődlegesen a felhasználási szerződések általános szabályait, míg a kiadói szerződésekre mint nevesített szerződéstípusra a vonatkozó különös részi szabályokat kell megfelelően alkalmazni. Tekintsük most át a felhasználási szerződések legfontosabb általános szabályait, annak a szem előtt tartásával, hogy mire kell a zeneszerzőnek leginkább figyelmet fordítania szerződéskötéskor.

5.1.1. A felhasználási szerződések általános szabályai

A felhasználási szerződések *alanyaként* a zeneszerző, valamint a felhasználó jelenik meg, figyelemmel a jog- és cselekvőképességre. A szerződés *tárgyaként* minden esetben a felhasználandó mű nevezendő meg, melynek két csoportja különíthető el. Engedély adható egy már elkészült zenemű felhasználására, ugyanakkor egy jövőben elkészítendő zeneműre vonatkozó szerződés is megköthető, például film vagy reklám esetében. Lényeges kérdésnek minősül a szerződés létrejötte szempontjából továbbá a *felhasználási engedély terjedelme és ellenértékének* a meghatározása. A felhasználási engedély földrajzi területre, időtartamra, a felhasználási mód kizárólagosságára és a jog átengedhetőségére korlátozható.³⁷ A szerződésre mögöttes jogként a megkötésekor hatályban levő Ptk. szabályai alkalmazandóak, s amennyiben a szerződés tartalma nem állapítható meg egyértelműen, akkor a zeneszerző számára kedvezőbb értelmezést kell elfogadni.

Az Sztj. sajátos érvényességi feltételeket ír elő a felhasználási szerződésekre, melyekre a feleknek különösen ügyelniük kell. Elsődleges érvényességi kellék a szerződés írásbeli alakja, aminek megsértése a semmisség jogkövetkezményeit vonja maga után.³⁸ A szerző védelmében semmisnek tekintendő továbbá az a szerződés, amely olyan felhasználási módra ad felhasználási engedélyt, ami a szerződés megkötésekor még ismeretlen. Az Sztj. 44. § (1) bekezdése szerint ugyancsak semmis az ún. „életműszerződés”, melyben a szerző valamennyi, már meglévő és a jövőben elkészülő művének a felhasználására ad engedélyt. Mind a zeneszerző, mind a felhasználó számára a legfontosabb kérdés a *díjazásnak*, a felhasználási engedély ellenértékének a meghatározása. A felek szabadon állapítják meg az egyedi felhasználási szerződésben a díj összegét, azonban annak – eltérő megállapodás hiányában – arányban kell állnia a felhasználáshoz kapcsolódó bevétellel, valamint a felhasználási jog terjedelmével. Ezért az ellenérték meghatározásakor a felhasználás kizárólagossága is meghatározó tényező, ugyanis ha a szerző kizárólagos felhasználást enged a felhasználónak, akkor ez egyben azt is eredményezi, hogy nemcsak más felhasználó, de a szerző sem lesz jogosult művét felhasználni.

³⁶ Sztj. 66. § (1).

³⁷ Sztj. 42-43. §.

³⁸ Sztj. 45. § (1).

A zeneművek *átdolgozásának* engedélyezéséhez kapcsolódó eljárás kiemelkedő abban a tekintetben, hogy a szerzőnek minden esetben kifejezett hozzájárulását szükséges adnia a felhasználáshoz kisjogos vagy nagyjogos zenemű átdolgozásának engedélyezésétől függetlenül.³⁹ Egy opera áriájának vagyoni jogait a szerző gyakorolja, így értelemszerűen ő fogja az engedélyt megadni, egy kisjogos mű felhasználását viszont az Artisjus engedélyezi. Ha felmerül az átdolgozás lehetősége a felhasználás engedélyezése kapcsán, akkor a közös jogkezelő szervezet megkeresi a szerzőt, s akár az elérhetőségek átadásával a két fél közvetlenül is meg tud állapodni az átdolgozás feltételeiben és a jogdíj-részesedési arányban. Tehát a közös jogkezelő szervezet kezelésében álló mű esetében is a szerző autorizációja szükséges a felhasználás jogosításához, bár ebben az esetben helyette a közös jogkezelő szervezet lesz szerződő fél, a zeneszerző a közvetlen hozzájárulását adja a felhasználáshoz.

5.1.2. A kiadói szerződésre vonatkozó különös részi szabályok

A kiadói szerződés (hangfelvétel-kiadói szerződés) szabályai speciálisak az általános szabályokhoz képest, tekintve, hogy azt csak kiadói tevékenységet végző személy kötheti meg a jogosulttal. A jogosult személye ez esetben attól függ, hogy a hangfelvétel még kiadatlan-e, tehát az előállítás és forgalmazása során kerül először nyilvánosság elé a mű, vagy az már korábban is hozzáférhető volt. A még kiadatlan, nagyjogos művére felhasználási engedélyt adó zeneszerző lesz a szerződő fél, míg az utóbbi esetben a közös jogkezelő szervezet engedélyezi a művek mechanikai többszörözését. A kiadás specialitása abban is megmutatkozik, hogy az több felhasználási módot foglal össze: a rögzített hangfelvétel többszörözését és terjesztését. Az Sztj. előírja, hogy a kiadói szerződés alapján a szerzőnek kötelessége a műveket (például kottát vagy demófelvételeket) a kiadó rendelkezésére bocsátani, a kiadó pedig jogosult azt kiadni, forgalomba hozni, s az ezekre adott engedélyt díj formájában megtéríteni.⁴⁰ A *díj* tekintetében a felek vagy fix összeget határozhatnak meg, vagy royalty típusú díjat köthetnek ki, amely mindkét félnek ugyanakkora kockázatot jelent attól függően, hogy mekkora a vásárlói igény a kiadott lemez iránt. A szerződés további sajátossága a hangfelvétel-előállító felhasználási joga, mely a szerződésben megállapított időre szól, és kizárólagos jellegű.

A hangfelvétel-kiadás jellegzetes triáoszt hoz létre, hiszen a zenemű hangfelvételen történő rögzítésével a szerzőknek, a közreműködő előadóknak és a hangfelvétel-előállítónak együttesen állnak fenn vagyoni jogaik a létrejött hangfelvételen. Az előadóművészek és a hangfelvétel-előállítók mint szomszédos jogi jogosultak teljesítményeik alapján ugyanúgy jogosultak lesznek a művek felhasználásából befolyó jogdíjak arányos részére, s – eltérő megállapodás hiányában – hármójuk engedélye szükséges a hangfelvételek felhasználásá-

³⁹ Sztj. 47. § (1).

⁴⁰ Sztj. 56–57. §.

hoz. Ennek a megosztottságnak azonban az a következménye, hogy a zeneszerzők csak kisebb százaléku részesedést kapnak a jogdíjából.

A kiadó olykor túlzottan részletekbe bocsátkozó beavatkozásán túl főleg ez az anyagi ok vezeti el a szerzőket ahhoz, hogy saját műveik kiadását a maguk kezébe vegyék, és *szerzői kiadásként* jelentessék meg műveiket. Így a hangfelvétel-előállítói jogok, valamint, ha a szerző egyben a mű előadója is, akkor az előadóművészi jogok is a szerzőt fogják megilletni.

A kiadások tárgyalásakor elengedhetetlen a klasszikus értelemben vett *zeneműkiadást* érinteni, melynek tárgya a zeneszerző művének nyomtatott formában való megjelentetése. A kottakiadásra a fent ismertetett kiadói szerződésre vonatkozó szabályokat kell megfelelően alkalmazni.

5.2. Az Artisjus által kötött felhasználási szerződések

Ahogy az az előző pontban körvonalazódott, a kisjogos művek engedélyezését – eltérő tartalmú nyilatkozat hiányában – a közös jogkezelő szervek végézik. Ennek kapcsán először vizsgáljuk meg az Artisjus szerződéskötési jogosultságának jogalapját!

Az Artisjus – mint a zenei és irodalmi művek jogainak közös jogkezelését ellátó nonprofit egyesület – tevékenysége az SZTNH nyilvántartásba vételéhez kötött.⁴¹ A közös jogkezelő szerv szervezeti és működési feltételeit – melyeknek jelenleg egyedüliként az Artisjus felel meg – az Sztj. határozza meg, míg a hatályos nyilvántartásba bejegyzését s a kezelt vagyoni jogok körét pedig az SZTNH közleménye tartalmazza. A nemzeti regisztráció nyújtotta állami elismerésen és az SZTNH által végzett felügyeleti ellenőrzéseken túl az Artisjus jogszerű és szakszerű működését a nemzetközi szerzői jogi jogvédő szervezetekben való tagsága is biztosítja, mely garanciát jelent a nemzetközi előírások megtartására, valamint az átalányengedély birtokában felhasználható világregpertoár jogszerűségére.⁴²

5.2.1. Megbízási szerződés az Artisjus részére

A műbejelentés kapcsán már érintettük a szerzői megbízás jelentőségét. Azáltal, hogy a zeneszerző megbízza az Artisjust művei jogkezelésével, egyszerre válik jogosulttá a zeneművek felhasználásából befolyt jogdíjak részére történő arányos felosztására, valamint a díjigényekből való részesedésre. A megbízási szerződés akkor jöhet létre a szerzői jogosult és az Artisjus között, ha a szerző nem rendelkezik tagsággal olyan más közös jogkezelő szervezetben, amely kizárná az Artisjus joggyakorlását.⁴³ E kizáró tényező hiányában a szerzői

⁴¹ Sztj. 90. § (1).

⁴² Az Artisjus a Szerzői Jogvédő Társaságok Nemzetközi Szövetségében (CISAC), a Szerzői Mechanikai Jogokat Kezelő Irodában (BIEM), valamint a Szerzői Jogvédő Társaságok Európai Szövetségében (GESAC) rendelkezik tagsággal.

⁴³ Az Artisjus Szervezeti és Működési Szabályzatának (a továbbiakban: SZMSZ) IV.4.2.2. pontja.

megbízás Artisjus általi elfogadásával keletkezik a felek közti jogviszony. A regisztráción és nemzetközi tagságon túl ez a megbízás biztosítja a közös jogkezelő számára a jogalapot arra, hogy a megbízást adó zeneszerző nyilvántartott műveinek felhasználására érvényes felhasználói szerződést kössön a felhasználóval.

5.2.1.1. A megbízás terjedelme

Vizsgáljuk meg előbb a megbízás időbeli, majd tárgyi hatályának terjedelmét. Az időbeliséget tekintve az Artisjus határozatlan időre szerez kizárólagos jogot a zeneszerző művein fennálló vagyoni jogok gyakorlására. Különösen fontos azonban megjegyezni, hogy ezen jogok körében felmerülő valamennyi igényt a közös jogkezelő szervezet nem a szerző, hanem a saját nevében és saját igényeként érvényesíti a bíróság és más hatóság előtt. A jogkezelésre adott megbízást a felek közös megegyezéssel bármikor módosíthatják például a közös jogkezelés alóli kilépési nyilatkozattal egy adott felhasználási mód viszonylatában, vagy meg is szüntethetik megállapodást.

A meghatározott vagyoni jogok engedélyezésének jogosultsága az Artisjus állami nyilvántartásba vételéből fakad. Mint azt a fentiekben már a láthattuk, a szerzői vagyoni jogok terjedelme három módon kerülhet az Artisjus kezelési körébe. A jogok gyakorlásának egyik csoportját az Szt. írja elő kötelezően ellátandó jogkezelési tevékenységként, a másik csoportját azok a jogosultságok képezik, melyeket a törvény a kilépés jogának biztosítása mellett utal az egyesület kezébe.⁴⁴ Harmadikként pedig azok a jogok gyakorolhatóak az egyesület által, melyeket a tagok önkéntes elhatározásukból vontak be a közös jogkezelés rendszerébe a jogosítás hatékonyságának növelése érdekében.

5.2.2. Az Artisjus által kötött felhasználási szerződésekre vonatkozó szabályok

A közös jogkezelő szervezet által kötött felhasználási szerződések tipikus sajátossága, hogy azok a jogszabályi alapokon nyugvó, valamint az igazságügyért felelős miniszter által jóváhagyott általános szerződési feltételeket tartalmazó jogdíjközlemények alapján jönnek létre, szemben az egyedi szerződések egyéni, alkut lehetővé tevő megállapodásaival. A díjszabások általános szerződési feltételekként minden, az Artisjus által kötött felhasználási szerződésnek részévé válnak, melyet az Artisjus állami regisztráció alapján jogosult a saját nevében megkötni. S míg az egyedi engedélyezés körében a zeneszerzőnek adott a szabadsága arra, hogy megválassza a másik szerződő felet, addig a közös jogkezelőnek az egyenlő bánásmód követelményének tiszteletben tartásával kötelessége megkötni a szerződést a felhasználókkal. Az egyoldalú kilépési nyilatkozat a szerző valamennyi nyilvántartott művére kihat egy vagyoni jog vonatkozásában.⁴⁵ E nyilatkozat jogkövetkezménye egyfelől az, hogy a saját jog-

⁴⁴ Szt. 87. § (3).

⁴⁵ Az Artisjus Alapszabályának III.2.10 pontja, valamint az SZMSZ IV.3., IV.4.3. alpontja.

gyakorlási körbe visszakerült vagyoni jog után nem részesülhet az Artisjus által felosztandó jogdíjakból, a művei nagyjogosnak minősülnek, melyek felhasználására ezentúl ő jogosult egyedi felhasználási szerződést kötni. Másfelől ennek megfelelően módosul a megbízási szerződés tartalma, bár a kilépési nyilatkozat a későbbiekben visszavonható. A hatékony jogkezelés érdekében az Artisjus nyilvántartást vezet azokról a zeneművekről, melyek valamely vagyoni jog tekintetében érintettek a kilépési nyilatkozattal, ezzel is hozzájárulva a kettős jogdíjfizetés, illetőleg az engedély nélküli jogellenes felhasználás elkerüléséhez.

6. A ZENEMŰVEKEN FENNÁLLÓ SZERZŐI JOGOK SÉRELME

A szerzői jogviszony abszolút jellegéből adódóan a zeneszerzőé a jogosulti pozíció, vele szemben mindenki más kötelezettként jelenik meg, akinek kötelessége a szerző jogait tiszteletben tartani, valamint tartózkodni attól, hogy a zeneszerzőt megillető jogosultságok gyakorlását megsértse. Ha a kötelezettek valamely cselekményükkel vagy mulasztásukkal mégis megsértik a szerző jogait, a jogosult számára lehetőség nyílik arra, hogy sérelmét a polgári jog, a büntetőjog vagy a vámjogi eszközök alkalmazásával orvosolja. Tekintettel a tanulmány polgári jogi vonatkozására, a jogsértéseknek a polgári jogi szankcionálását vonjuk a vizsgálódás körébe.

6.1. Polgári jogi jogérvényesítés

A polgári jogi jogkövetkezmények alkalmazásának előfeltétele, hogy a szerző oltalom alatt álló művén fennálló személyhez fűződő vagyoni jogai sérelmet szenvedjenek el. A bekövetkezett jogsértés kapcsán érdemes végiggondolni a perindításra jogosultak körét; egyes jogcsoportok esetében ki jogosult a jogsértés elleni fellépésre?

A perbeli legitimáció vizsgálatakor az elsődleges jogosultat, a zeneszerzőt emeljük ki, aki kizárólagosan jogosult a *személyéhez fűződő jogok megsértése* esetén polgári jogi szankció iránti igényvel élni. Ez alól kivételt képez a szerzőnek a felhasználóval kötött felhasználási szerződése, melyben kifejezetten hozzájárult ahhoz, hogy a felhasználó (például az átdolgozó) csak a szerződés tárgyát képező mű és az engedélyezett felhasználás vonatkozásában váljon jogosulttá a jogsértés elleni fellépésre. A szerző halálát követően, a védelmi időn belül az a másodlagos jogosult léphet fel a szerző személyhez fűződő jogainak megsértése ellen, aki a művészi hagyaték gondozásával meg lett bízva, illetve aki a vagyoni jogok örökösévé vált. A védelmi időt követően fennmaradó névjog érvényesítése speciális kegyeleti jog formájában történhet, melyre az Artisjus válhat jogosulttá.

A *vagyoni jogok sérelme* esetén megállapításra kerül, mely jogok szenvedtek sérelmet, valamint azt is szükséges határozni, hogy a jogsértés a szerzőn kívül kinek a jogát érinti még. Például egy védelem alatt álló hangfelvétel jogsértő felhasználása nemcsak a zeneszerző(k), hanem a zeneszöveg írójának, a hangfelvétel-előállítónak, valamint az előadóművészeknek

a jogait is sérteni fogja. A közös jogkezelés körébe tartozó vagyoni jogok megsértése esetén az Artisjus válik jogosulttá a jogsérelem elleni fellépésre, viszont ha a felhasználás engedélyezésére a szerző jogosult, akkor az ő jogában áll a jogellenes felhasználás megállapítását kérni a bíróságtól. Megjegyzendő, hogy közös mű esetén a szerzők önállóan felléphetnek jogaik megsértése ellen, s a jogkövetkezmények a többi szerzőtársra is kihatnak.

A bírósági eljárást megelőzően a feleknek lehetőségük nyílik vitarendezési fórumok igénybevételére is, mellyel elkerülhetik a peres eljárás hosszadalmas, perköltséget növelő elhúzódását, valamint jó hírnevük sem szenved csorbát. Attól függően, hogy kik a vitában érintett felek, megkülönböztetjük az Artisjus és a zeneszerző, illetve a felhasználó és a zeneszerző között fennálló érdekellentétet. Az első esetben az Artisjus felügyelőbizottságához lehet fordulni a belső vitarendezés céljából, míg a felhasználó és a zeneszerző jogvitájában az Artisjus is képviselheti a szerzőt a megbízási szerződés alapján.⁴⁶ A bírói út elkerülése érdekében meghatározott feltételek fennállása esetén az SZJSZT keretében működő egyzetőtestület eljárása is igénybe vehető.⁴⁷

6.2. Bírósági eljárás

A sikertelen vitarendezést követően a jogsértés megállapítása és szankcionálása érdekében az érintett szerzői jog gyakorlójának bírósági eljárást kell indítania. A magyar nemzetközi magánjog a szerzői jogok vonatkozásában a territorialitás elvét követi, eszerint a szerzői jogok sérelmét annak az államnak a joga szerint kell elbírálni, amelynek a területén a védelmet igénylik.⁴⁸ Így a Magyarországon védelemben részesülő zeneművek magyarországi felhasználásával összefüggő ügyekben minden esetben a nemzeti jogot kell alkalmazni.

Az eljáró bíróság hatáskörét a Polgári Perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (a továbbiakban: Pp.) 23. § (1) bekezdés c) pontja határozza meg. Ennek értelmében a szerzői és szomszédos jogi perekben – ideértve a közös jogkezelés körébe tartozó jogok és díjigények érvényesítése iránt indított pereket is – első fokon a törvényszékek rendelkeznek hatáskörrel. Az illetékesség megállapítása során a Pp. általános illetékességi szabályait, valamint a vagyoni jogokra vonatkozó előírásokat kell figyelembe venni.⁴⁹

Tekintsük át, milyen igényeket érvényesíthetnek a keresetösségi joggal rendelkezők! A jogosult jogainak megsértésekor az eset körülményeihez képest az Szjt. 94. § által meghatározott objektív és szubjektív alapú szankciók alkalmazását kérheti a jogsértővel szemben. A bíróság ez utóbbi esetben vizsgálni fogja, hogy a jogellenes magatartás felróható-e a kár okozónak, vagy az úgy járt-e el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható. Megjegyzendő, hogy az új Ptk. hatálybalépését követően a személyi jogok sérelmére a nem vagyoni

⁴⁶ Az SZMSZ IV.4.5. pontja.

⁴⁷ Szjt. 102. §.

⁴⁸ A nemzetközi magánjogról szóló 1979. évi 13. törvényerejű rendelet 19. §.

⁴⁹ Pp. 29. § (1), 32. §.

kártérítés helyett a sérelemdíj követelését teszi lehetővé a jogosultak számára, ez esetben a jogsértés megvalósulásával vélemezett a sérelem bekövetkezte is, annak bizonyítására nem lesz szükség a perben.⁵⁰

A Pp. által előírt bizonyítási kötelezettség érvényesül a szerzői jog perekben is, eszerint a per eldöntéséhez szükséges tényeket általában annak a félnek kell bizonyítania, akinek érdekében áll, hogy azokat a bíróság valónak fogadja el.⁵¹ Szerzői jogi jogsértések esetében a felperesre nézve nagyobb terhet jelent a jogsértés bizonyítása, ugyanis az alperes pozíciójában levő ezeket könnyedén elűntetheti.⁵² Erre az esetre az Szjt. lehetővé teszi, hogy ha az egyik fél a tényállításait már elvárható mértékben valószínűsítette, akkor a bíróság végzést hozzon a bizonyítási teher megfordulásáról, s kötelezheti az ellenfelet a birtokában levő okirat bemutatására, valamint pénzügyi és kereskedelmi adatok közlésére, s az erre vonatkozó iratok bemutatására.⁵³

A leggyakrabban a bizonyítási eljárás során használják fel az SZJSZT szakvéleményeit, melyeket az a bíróságok és más hatóságok megkeresésére készít vitás szerzői jogi ügyekben, azonban az érdekeltek kérelmére peren kívül is állást foglal a felhasználási jogok gyakorlásával kapcsolatos kérdésekben. Az eljáró tagok nem utasíthatók, független szakértők, akik álláspontjukat nem nyilvános ülésen, szavazattöbbséggel alakítják ki.⁵⁴

7. ÖSSZEGZÉS ÉS KONKLÚZIÓ

Zárógondolatként visszacsatolunk arra a bevezetőbeli tézisre, mely szerint a zeneszerzők nem rendelkeznek kellő ismeretekkel a szerzői jogról és a jogintézményekről. Nem jelenik meg a köztudatban például a művek nyilvánosságra hozatalának jelentősége, a műbejelentés meghatározó fontossága, valamint a felhasználási szerződések megkötésének rendszerét is legtöbbször homály fedi. Az Artisjus az utóbbi években sokat tett azért, hogy a szerzői jogi szabályozást jobban elültesse a köztudatban. Például elindította a Szerzői Akadémiát, majd az Inspiratív Zenei Ébresztő előadássorozatot, mely minden alkalommal egy-egy aktuálisan a zenei ipart, és ennek kapcsán zeneszerzőket is érintő kérdést tárgyal. A Zeneipari Hivatal intézményének keretében tartandó kurzusok és előadások informálódási lehetőséget jelentenek azoknak az érdeklődő zeneszerzőknek, akik szeretnének tudatosabbak lenni a szerzői jog őket érintő területein. E sorok szerzője bízik abban, hogy ez, a zeneművek „életrajzait” átfogó hiánypótló munka is hozzájárul az ismeretek bővítéséhez.

⁵⁰ Szjt. 94. § (2), új Ptk. 2:52. § (2).

⁵¹ Pp. 164. § (1)

⁵² *Lontai, Faludi, Gyertyánfy, Vékás*: i. m. (1), p. 119.

⁵³ Szjt. 94. § (8).

⁵⁴ A Szerzői Jogi Szakértő Testület szervezetéről és működéséről szóló 156/1999. (XI.3) korm. rend. 6. § (1a).